

ifous

PROCESSTÖD

HÅLLBAR FÖRSKOLA I TYRESÖ

Lärdomar från förvaltning, rektorer,
förskolepersonal och forskare

Henrik Hamilton (red)

Ifous rapportserie 2025:2

Stockholm, maj 2025

ISBN: 978-91-985536-6-6

Författare: Henrik Hamilton

Redaktör: Henrik Hamilton

Grafisk form & produktion: Per Isaksson

Ansvarig utgivare: Ifous

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att författarens namn och artikelns titel anges, samt källa. I övrigt gäller copyright för författarna och Ifous gemensamt.

INNEHÅLL

Förord	5
Sammanfattning.....	7
Resultat och lärdomar.....	7
Detta är processtödet »Hållbar förskola i Tyresö«.....	9
Processtödet medverkande	10
Processtödet organisation och uppbyggnad	10
Processtödet stödfunktioner	11
Ledarperspektiv på »Hållbar förskola i Tyresö«.....	15
Perspektiv från förvaltningsledningen.....	15
Perspektiv från rektorsgruppen	17
Perspektiv från en pedagogisk utvecklingsledare.....	19
Exempel från praktiken »Hållbar förskola i Tyresö«.....	21
Strandpärlans förskola/Rotviks förskola.....	21
Gunghästens förskola.....	22
Förskolan Kardemumman	23
Ett vetenskapligt perspektiv – design för lärande i hållbarhet	25
Vad säger tidigare forskning om hållbarhetsarbete i förskolan?	25
Design för lärande.....	26
Arbete under handledningstillfällen	27
Fokusgrupper om didaktisk design för lärande i hållbarhet	28
Hur kan undervisning designas där hållbarhet är ett genomgående tema?	28
Ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet på riktigt	29
Att vara rädda om materialet på förskolan och välja hållbara material.....	30
Konkreta figurer och resurser som igångsättare för hållbarhetsarbetet.....	31
Social hållbarhet med koppling till språk och flerspråkighet, samt konflikthantering.....	32
Pedagogisk hållbarhet för förskolepedagoger – ett dilemma?	34
Sammanfattande resultat	37
Hållbarhetsarbete och demokratiska principer i förskolan och samhället – en diskussion	37
Ifous reflektioner	39
Referenser.....	41

FÖRORD

Ifous uppdrag som skolhuvudmännens forskningsinstitut är att stödja utveckling av utbildning på vetenskaplig grund och utifrån beprövad erfarenhet, för att barn och unga ska få bästa möjliga förutsättningar i livet. Vi gör det genom att på olika sätt stimulera samverkan mellan skolans yrkesverksamma och forskare, med målet att långsiktigt hållbart utveckla praktiken med stöd av forskning och samtidigt bidra med ny kunskap.

Processtödet *Hållbar förskola i Tyresö kommun* initierades 2022 med utgångspunkt i läroplanens skrivningar om att förskolan ska lägga grunden för att barnen kan ta ansvar för en socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbar utveckling. Inspiration hämtades bland annat från Ifous FoU-program *Hållbar förskola*. För att få stöd i arbetet tog kommunen hjälp av Ifous och planerade tillsammans med Henrik Hamilton, processledare på Ifous, ett processtöd där lärare och rektorer i elva av kommunens förskolor medverkade.

Efter en tid engagerades Petra Petersen, forskare vid Stockholms universitet, som handledare för att ge stöd i att systematiskt undersöka hur den didaktiska designen kan utveckla barnens lärande. Genom detta öppnades också möjligheten att genomföra en vetenskaplig studie som bland annat mynnat ut i introduktionen av ett nytt begrepp: *pedagogisk hållbarhet*.

I denna rapport beskrivs inledningsvis processtödet organisation och genomförande. Därefter redovisas först intervjuer med rektorer och chefer samt med förskollärare om deras erfarenheter och lärdomar, därefter de observationer och reflektioner som gjorts inom ramen för handledning och forskning. Rapporten avslutas med en summerande reflektion.

Ifous ambition är bidra till ett större, gemensamt kunskapsbygge. Därför är vi måna om att resultat och lärdomar tillgängliggörs så att kunskapen kan utmanas, användas, bearbetas och prövas i olika kontexter. Då kan den bidra till professionsutveckling och förbättrad undervisning, och på sikt till hållbar utveckling som ger hopp och framtidstro. Jag hoppas därför att denna rapport både ger nya insikter och inspirerar till samtal, dialog och fortsatt prövande på alla plan.

Stockholm i april 2025

Karin Hermansson,
vd Ifous

SAMMANFATTNING

Hösten 2022 startade det treåriga processtödet *Hållbar förskola i Tyresö* med syftet att kommunens förskolor skulle utveckla sitt arbete inom området hållbarhet. Processtödet utformades inledningsvis av Ifous och förskolans förvaltningsledning med utgångspunkt i erfarenheter från forsknings- och utvecklingsprogrammet *Hållbar förskola (2021–2024)*.

Syftet med processtödet var att utveckla långsiktiga och forskningsbaserade arbetsätt så att kommunens förskolor utvecklade sitt arbete inom området hållbar utveckling och att förstärka barns lärande och utveckling inom området.

I processtödet engagerades 25 förskollärare och barnskötare från elva förskolor. Där ingick även fem (inledningsvis sex) rektorer samt kommunens skolchef och verksamhetsutvecklare för förskolan. Arbetet har bedrivits genom kontinuerliga möten och seminarier arrangerade av Ifous samt handledningstillfällen genomförda av Petra Petersen, lektor vid Stockholms universitet.

I denna slutrapport beskrivs olika perspektiv på det genomförda arbetet: från förvaltningsledning, rektorer, utvecklingsledare, pedagoger och forskare.

RESULTAT OCH LÄRDOMAR

I förskolan kan inte effekter mätas genom provresultat eller betyg, men i intervjuerna med de medverkande blir det tydligt att processtödet gett avtryck på flera olika sätt.

De medverkande berättar om att den så kallade OMEP-skalan¹ som introducerades i inledningen av programmet har blivit ett levande verktyg som strukturerat arbetet och gynnat utvecklingen. I inledningen av processtödet arbetade personalen med den ekologiska dimensionen av hållbarhet, men en ökad förståelse för vad hållbarhet är har uppnåtts genom processtödet och de kopplar nu samman denna även med den sociala och den ekonomiska dimensionen av hållbarhet. En mer holistisk syn på hållbarhet har etablerats.

Processtödet har bidragit till en reflekterande kultur bland de medverkande pedagogerna, genom en gemensam syn på vad hållbarhet är och ett gemensamt

1 Se bilaga 2.

språk, vilket i förlängningen kan bidra till en ökad likvärdighet bland kommunens förskolor.

Hållbarhetsdimensionen nu är en integrerad del av den ordinarie undervisningen, och har även påverkat kommunens reflektionsdokument för förskollärare där frågor med hållbarhetskoppling förts in.

Arbetet har också inneburit att barnen blivit aktörer i arbetet – de har gått från att vara med i hållbarhetsaktiviteter, till att själva kunna uttrycka vad som är hållbart.

I Petra Petersens kapitel lyfts även pedagogisk hållbarhet i förskolan som en aspekt som kan upplevas som ett dilemma. Samtidigt som förskolan genomför ett omsorgsfullt arbete med hållbarhet, så behöver arbetet för pedagogerna också vara hållbart.

DETTA ÄR PROCESSTÖDET »HÅLLBAR FÖRSKOLA I TYRESÖ«

Henrik Hamilton, process- och projektledare, Ifous

Utbildningen i förskolan ska präglas av en positiv framtidstro. Enligt förskolans läroplan (Lpfö-18) ska utbildningen lägga grunden till ett växande intresse och ansvar för en hållbar utveckling – såväl miljömässig som ekonomisk och social. Det betyder att barnen ska ges möjlighet att utveckla kunskap om hur miljön kan värnas inför framtiden och hur rättvisa och fredliga samhällen ser ut och möjliggörs.

För att lyckas med detta behöver förskolan arbeta på många olika sätt. Vad innebär hållbar utveckling i ett förskoleperspektiv och hur kan man arbeta med hållbarhetsfrågor i praktiken i förskolan? Hur utvecklar rektorer och förvaltning ett ledarskap som gynnar hållbar utveckling? Vilken forskning finns inom området och hur kan den komma verksamheten till nytta?

Med utgångspunkt i detta startades under höstterminen 2022 Ifous processtöd *Hållbar förskola i Tyresö*. En inspiration till arbetet var det FoU-program som startats år 2021.²

Arbetet i processtödet utgick inledningsvis från tre olika perspektiv på hållbarhet: Ekologisk, ekonomisk och social.

Syftet med processtödet var att utveckla långsiktiga och forskningsbaserade arbetsätt så att kommunens förskolor utvecklade sitt arbete inom området hållbar utveckling. Syftet var också att förstärka barns lärande och utveckling inom området.

2 <https://ifous.se/hallbar-forskola/>

Processtödet siktade på att arbeta med frågor som:

- ★ Vad innebär utbildning för hållbar utveckling och hur kan det gestaltas i Tyresö kommuns förskolor?
- ★ Hur kan man arbeta för att ett hållbarhetsperspektiv ska genomsyra hela verksamheten?
- ★ För att åstadkomma ett hållbart samhälle – vilken kunskap behöver börja byggas redan i förskolan – och hur kan det göras?
- ★ Vad innebär ett hållbart ledarskap på olika nivåer av organisationen – och hur kan ett sådant uppnås?

PROCESSTÖDETS MEDVERKANDE

I processtödet medverkade 25 förskollärare och barnskötare från elva förskolor i kommunen tillsammans med fem rektorer,³ kommunens skolchef för förskolan och förskoleförvaltningens verksamhetsutvecklare.

Från och med vårterminen 2023 tillfördes handledning till processtödet genom *Design för lärande*.⁴ Denna genomfördes av Petra Petersen på Stockholms universitet.

PROCESSTÖDETS ORGANISATION OCH UPPBYGGNAD

En framgångsrik princip som Ifous FoU-program och processtöd vilar på är att alla nivåer i styrkedjan (personal på förvaltningsnivå, rektorer och förskolepersonal) medverkar aktivt.

Processtödet styrgrupp

Processtödet leddes av en styrgrupp bestående av kommunens skolchef för förskolan, kommunens verksamhetsutvecklare och Ifous process- och projektledare.

3 Inledningsvis sex rektorer, men en omorganisation inom kommunen medförde att endast fem av dem var med till programmets slut.

4 Se kapitel 6 *Hållbarhet ur ett vetenskapligt perspektiv*.

Inledningsvis medverkande även kommunens hållbarhetsstrateg i styrgruppen. Denne bytte tjänst i februari 2024, och ersattes inte.

Under åren 2022–2025 genomförde styrgruppen 13 möten. Syftet med dessa var att strategiskt styra processtödet, och att säkerställa att riktningen mot de uppsatta målen vidhölls. Det skulle också vara ett lärande och reflekterande forum.

Styrgruppen upprättade i stödets inledning en verksamhetslogik för genomförandet. Denna har under stödets gång följts upp och diskuterats.⁵

Processtödet ledargrupp

Utöver programmets ordinarie seminarier (se nedan) möttes programmets rektorer med förvaltningsledningen och Ifous process- och projektledare vid sju tillfällen under åren för att gemensamt diskutera processtödet innehåll och inriktning, och utbyta erfarenheter kring drivandet av arbetet på de respektive förskolorna.

Processtödet utvecklingsgrupper

Varje rektor utsåg två förskollärare/barnskötare per medverkande förskoleenhet. Syftet med att ha med båda yrkeskategorierna var att förvaltningen ville ta vara på allas intressen och engagemang oavsett yrkesroll, och stärka även barnskötarnas roll i att arbeta nära forskning och på vetenskaplig grund.

De pedagoger som medverkade i processtödet hade i uppdrag att driva utvecklingsarbeten kopplade till hållbarhet på sina respektive förskolor. Som ett stöd för detta har de fått kompetensutveckling på vetenskaplig grund via seminarier och handledningar (se nedan). Där har de fått input och ny kunskap – men också byggt nätverk med kollegor från andra förskoleenheter.

PROCESSTÖDETS STÖDFUNKTIONER

Utvecklingsseminarier för alla medverkande

Under 2022–2025 har sju heldagsseminarier för alla medverkande genomförts. Innehållet har dels varit inspel på vetenskaplig grund, såväl från programmets handledare som externa föreläsare, dels ett kollegialt lärande och nätverksbyggande mellan de medverkande. Dessa har varit indelade i fasta grupper under de tre åren.

5 Se bilaga 1

Seminarieinnehåll:

Seminarium 1, ht 2022

- ★ En översikt av forskningsläget kring hållbarhet (Eva Ärlemalm-Hagsér, Mälardalens universitet)
- ★ Introduktion av OMEP-skalan (Ingrid Engdahl, Svenska OMEP)

Seminarium 2, vt 2023

- ★ En utforskande undervisning för hållbarhet i skolan (Cecilia Caiman, Stockholms universitet)
- ★ Utvecklingsartiklar – vad, varför och hur? (Erika Frangini och Christina Holmberg, Österåkers kommun)
- ★ Design för hållbart lärande (Petra Petersen, Stockholms universitet)

Seminarium 3, ht 2023

- ★ Ekonomisk hållbarhet (Petra Petersen, Stockholms universitet)
- ★ Ekologiska – ekonomiska dimensioner i förskolan (Cecilia Caiman, Stockholms universitet och Inger Björklund, rektor Göteborgs stad)

Seminarium 4, vt 2024

- ★ Barnet i centrum (Christian Eidevald, Södertörns högskola)
- ★ Social hållbarhet med fokus på nationella minoritetsspråk och flerspråkighet (Petra Petersen, Stockholms universitet)

Seminarium 5, ht 2024:

- ★ Vem får jag lov att bli? (Mirella Forsberg Ahlcrona)
- ★ Barnen i det offentliga rummet (Petra Petersen, Stockholms universitet)

Seminarium 6, vt 2025

- ★ Vad blir hållbarhet för barnen? (Petra Petersen, Stockholms universitet)
- ★ Att vara mellanledare – vad betyder det? (Anette Olin Almqvist, Mälardalens universitet)

Seminarium 7, vt 2025

- ★ Ett delningsseminarium där processtödet presenteras och även externa gäster har möjlighet att medverka.

Handledning för förskollärare och barnskötare

Under 2023 – 2025 har den medverkande förskolepersonalen fått handledning av Petra Petersen (Stockholms universitet) vid sammanlagt 14 tillfällen à 3 timmar.

Dessa handledningar har antingen skett i samband med ordinarie seminarier, eller fristående från dessa.

Innehållet i handledningarna har utgått från *Design för lärande*,⁶ och mellan de olika tillfällena har pedagogerna fått uppdrag att genomföra.

Exempel på teman och innehåll under handledningarna (se även ovan under ”seminarieinnehåll”):

VT 2023:

- ★ Hållbarhet för de yngsta medborgarna – hur gör vi barnen delaktiga?
- ★ Tecken på lärande i hållbarhet.
- ★ Hur kan vi fånga upp barnens frågor om hållbarhet?

HT 2023:

- ★ Analys av dokumentation: Vad blir hållbarhet för barnen?
- ★ Ekonomisk hållbarhet kopplat till ekologisk hållbarhet.
- ★ Resurser som stöd för hållbarhetsarbete.

VT 2024:

- ★ Social hållbarhet med fokus på nationella minoritetsspår och flerspråkighet.
- ★ Analys av dokumentation om social hållbarhet.

HT 2024:

- ★ Hur delar vi med oss av vårt hållbarhetsarbete?
- ★ Hållbarhet knutet till traditioner/fränden.

VT 2025:

- ★ Lärdomar utifrån hållbarhetsfokus

6 Se sid 26.

LEDARPERSPEKTIV PÅ »HÅLLBAR FÖRSKOLA I TYRESÖ«

Under februari 2025 genomförde Ifous processledare semistrukturerade gruppintervjuer med ett urval av de medverkande i Hållbar förskola. Syftet med intervjuerna var att beskriva vad arbetet i processtödet inneburit för de medverkande förskolorna och vilka resultat det lett till.

Gruppintervjuer genomfördes med:

- ★ Huvudmannarepresentanter (skolchef och verksamhetsutvecklare)
- ★ Rektorsgruppen (fem rektorer medverkade)

Dessutom intervjuades en pedagogisk utvecklingsledare från en av de medverkande förskolorna. Nedan följer ett sammandrag av de genomförda intervjuerna.

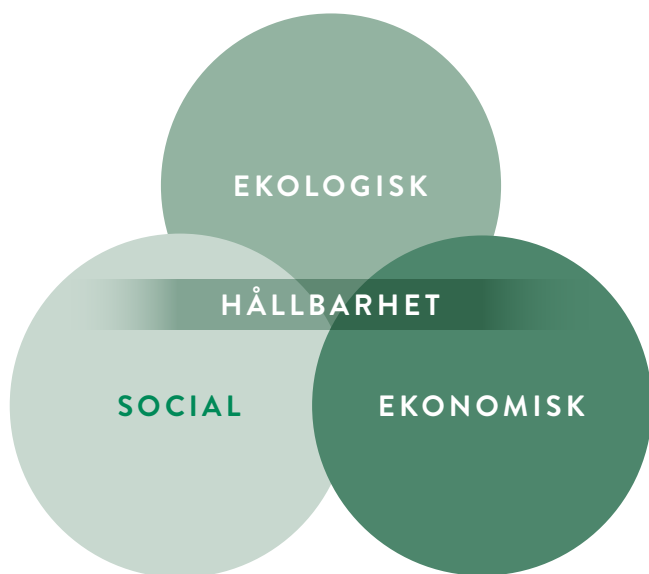
PERSPEKTIV FRÅN FÖRVALTNINGSLEDNINGEN

Skälet till att Tyresö ville ingå i ett processtöd var att kommunen hade erfarenhet av Ifous FoU-program sedan tidigare, och när de nu ville stärka hållbarhetsarbetet på förskolorna med stöd av forskning, sågs det som ett naturligt och intressant steg att ta. Det passade väl in rent tidsmässigt då en ny vision för kommunens förskolor arbetats fram:

En hållbar utbildning som skapar framtidstro och gör skillnad för Tyresös yngsta medborgare

I kommunens förskolor fanns redan ett etablerat hållbarhetsarbete genom till exempel återvinning och odlingar – något som underlättades av kommunens närhet till naturen och djurlivet.

Även det sociala hållbarhetsarbetet sågs som väl utvecklat genom de gruppstärkande

aktiviteter som genomfördes ute på förskolorna – men det fanns ett behov av att utveckla arbetet även med den ekonomiska dimensionen.

Processstödet var bland annat tänkt att öka förståelsen för kopplingen till hållbarhet i det dagliga arbetet. Förvaltningsledningen hoppades också att pedagogerna skulle känna en större trygghet i och med att arbetet nu skulle ske på en tydlig vetenskaplig grund, och genom att ge verktyg för att sätta ord och begrepp på det arbete som redan pågick.

Vissa av förskolorna valdes ut till ”pilotförskolor” av skolchefen. De skulle medverka med utvecklingsgrupper i processtödet. De förskolor som redan var engagerade i andra satsningar kopplade till exempelvis språkutveckling, eller de som var mitt uppe i organisationsförändringar fick fokusera på det arbetet.

Inledningsvis fanns vissa utmaningar kopplade till stödet. Det var svårt för de medverkande att inledningsvis förstå processen, och eftersom även rektorerna hade svårt att finna riktningen i arbetet så kunde de inte ge pedagogerna den tydlighet som de senare behövde eftersom rektorerna inte visste hur arbetet skulle utveckla sig framöver.

Detta hade eventuellt kunnat motverkas genom en separat uppstart för rektorerna innan pedagogerna inledde arbetet, och att det redan från börjar tydliggjorts att det de medverkande förskolorna skulle ingå i var en process och inte en traditionell kurs.

Ytterligare utmaningar som nämns är tidsbristen och ”stoffrängseln” som kan utmana förskolan. Det var en utmaning att hålla fokus och inte dras i väg av andra frågor eller påträngande ämnen.

Förvaltningsledningen vittnar om att processtödet gav effekter som blev mer djupgående än de förväntat sig:

”Det blev väldigt mer omfattande och djupgående än vi trodde. Pedagoger från olika förskolor började prata samma språk och mena samma saker när de sade det. I mötena upptäckte att de hade samma synsätt trots att de aldrig arbetat tillsammans tidigare”.

Förvaltningsledningen menar vidare att pedagogerna genom arbetet gått från att tala om ”vi på vår förskola” till ”vi i Tyresö”, och att det nu finns ett större utbyte mellan de olika förskolorna, där bland annat auskultering har ingått som en lärande aktivitet vilket i förlängningen skulle kunna innebära en ökad likvärdighet.

Framöver ser förvaltningsledningen att hållbarhetstemat och kommunens vision kommer att finnas kvar som ledstänger i det vidare arbetet. Det är viktigt att behålla en struktur i arbetet och de vill gärna fortsätta med en liknande process, det vill säga pågående arbete i barngrupper kopplat till hållbarhet tillsammans med diskussioner mellan personalen utifrån en stadig koppling i vetenskaplig grund.

Den dokumentation som finns sparad från processtödet kommer också att vara en grund för det fortsatta arbetet.

PERSPEKTIV FRÅN REKTORSGRUPPEN

I processtödet ingick fem (inledningsvis sex) rektorer av totalt åtta inom kommunen. Sammanlagt hade de ansvar för elva förskolor. Medverkan i processtödet var inte självvald, utan förvaltningsledningen hade utsett vilka förskolor som skulle ingå. Under processtödet gick det en omorganisation inom Tyresö, vilket gjorde att en rektor utgick och ersattes av en annan som tog över en medverkande förskola.

Flera av de medverkande förskolorna hade tidigare arbetat med hållbarhet, men då främst med ett ekologiskt fokus genom till exempel resurshållning, återbruk och egna odlingar.

Rektorerna fick själva ansvar för att utse vilka pedagoger som skulle medverka i stödet. Detta urval baserades dels på vilka som redan var ”spjutspetsar” inom hållbarhetsarbetet, dels på frivilliga som anmälde sig för att ingå.

”Det kunde vara utmanande att hitta rätt pedagoger – de som skulle kunna driva och bära arbetet vidare”.

Rektorerna vittnar om att det varit svårt att frigöra personal för att medverka på seminarier och handledningar utifrån bemanningen på hemmaplan som fått prioriteras:

”Av ekonomiska skäl så är det inte alltid som vi kunnat ta in vikarier för att frigöra personal för att medverka på handledningarna”

Även personalomsättningen pekar rektorerna på som ett problem inom arbetet. När tidigare medverkande slutat har de inte alltid kunnat hitta intresserade för att ta över arbetet.

När förskolorna gick in i processtödet var en förväntan att få stöd för att arbeta mer systematiskt med hållbarhet – något som rektorerna tyckte infriades. Men även rektorerna lyfter att resan inledningsvis inte var helt problemfri: Det tog ett tag innan de förstod att de medverkade i ett processtöd vars fokus var att stötta förskolornas egna utvecklingsarbeten.

En annan utmaning som rektorerna pekar på är förskolepersonalens ledarskap – alla medverkande har inte känt sig lika bekväma med att ta ordet på hemmaplan för att driva hållbarhetsarbetet gentemot sina egna kollegor. Det har varit svårt att nå ut med den kunskap som genererats genom seminarier och handledningstillfällen. Rektorsgruppen ser dock flest positiva effekter av processtödet:

Arbetet har skapat en fördjupad förståelse för alla dimensioner av hållbarhet (ekologisk, social och ekonomisk) – och att dessa hänger ihop. Processtödet innebar också att en reflekterande kultur utvecklades på de deltagande enheterna, detta tillsammans med att de pedagoger som medverkat har utvecklats i sitt ledarskap:

”De har blivit jätteduktiga på det, och har inget problem att berätta om arbetet på till exempel våra APT:n...”

På flera håll har de medverkande pedagogerna också skapat material och guider som stöd för sina kollegor att undervisa kring hållbarhet, och för de förskolor som certifierat sig via utbildningsprogrammet Grön Flagg⁷ nämns även det som ett stöd i delningen av hållbarhetsarbetet.

Flera rektorer nämner också OMEP-skalan som presenterades på det första seminariet. Alla medverkande förskolor genomförde en skattning på hemmaplan – och på de flesta förskolor har den blivit ett levande verktyg som de återkommit till.

OMEP-skalan är också ett verktyg förskolorna planerar att använda vidare i det systematiska kvalitetsarbetet. Några förskolor har redan certifierat sig genom Grön Flagg (se ovan) – och andra planerar att göra detsamma för att hålla fast vid hållbarhetsarbetet framöver.

Rektorerna ser också framför sig att de skall integrera hållbarhet ännu djupare i förskolornas målarbete – men en riskfaktor som de ser framför sig är de omorganiseringar som kan komma att vara nödvändiga att genomföra på grund av de minskade födslootalen och den förändrade demografin i Sverige.

7 <https://hsr.se/gronflagg>

PERSPEKTIV FRÅN EN PEDAGOGISK UTVECKLINGSLEDARE

I stödet medverkade en utvecklingspedagog som arbetar i två förskolor och ansvarade för implementeringen av processtödet på dessa. Hon kan berätta om en betydande förändring i hur förskolepersonalen tänker kring hållbarhet: Det har gått från en teoretisk förståelse till en implementering av arbetsätt i praktiken. De pedagoger som har medverkat har fått en djupare förståelse för hållbarhet, men också ett mer processinriktat arbetsätt där det handlar om att ta små steg i taget och att hålla i och hålla ut.

”Man måste komma ihåg att det tar lång tid att se tydliga resultat av ett förändringsarbete. Det kan ta 3–4 år...”

Hon ser också att det gynnat ett mer aktivt medarbetarskap och betonar att det inte var förväntat när stödet inleddes.

Hon betonar att det kollegiala lärandet bland förskollärarna behöver fortsätta framöver, till exempel genom nätverk och månatliga möten. Själv behöver hon kunna fortsätta ge regelbunden feedback och stöd.

”I den oroliga värld som vi lever i så måste vi också utveckla strategier för att skapa framtidstro hos barnen.”

EXEMPEL FRÅN PRAKTIKEN »HÅLLBAR FÖRSKOLA I TYRESÖ«

Under februari – mars 2025 intervjuades personal på fyra förskolor i Tyresö kring hur de arbetat med hållbarhet utifrån processtödet vid tre olika besök.

STRANDPÄRLANS FÖRSKOLA/ ROTVIKS FÖRSKOLA

Antal avdelningar Strandpärlan: 4

Antal barn Strandpärlan: 67

Antal avdelningar Rotvik: 4 st

Antal barn Rotvik: 43

Strandpärlan och Rotvik är två förskolor belägna i Tyresö strand och bägge har samma rektor. Från enheterna har sju pedagoger ingått i processtödet tillsammans med sin rektor, och alla medverkade vid intervjun.

Både pedagoger och rektor menar att OMEP-skalan som introducerades i inledningen av processtödet har bidragit till strukturen i hållbarhetsarbetet, eftersom den användes för att hitta utvecklingsområden.

Arbetet har utgått från alla de tre hållbarhetsdimensionerna, och bland annat har förskolan inrättat textilhyllor där föräldrar både kan lämna och hämta kläder för att underlätta den cirkulära ekonomin.

Ett exempel på teman och projekt som genomförts på Strandpärlan är undervisning om hållbarhet genom historien, vilket inspirerades av närheten till Tyresö slott. Temat uppkom på barnens initiativ, och på förskolan har barnen byggt upp en miniatyrversion av slottet och lyft fram historiska personer för att sedan reflektera ur ett hållbarhetsperspektiv kring hur dessa levde.

Ett annat tema som var del av arbetet med den sociala dimensionen av hållbarhet är att pedagogerna tillsammans med barn och föräldrar lyft fram, samtalat kring och firat traditioner och högtider från olika kulturer. Det är ett arbete som de ser fram emot att ta vidare och fördjupa.

Under samtalet berättar pedagogerna att de genom processtödet gått från att hållbarhetsarbetet skett genom enskilda och engagerade pedagoger till att bli ett gemensamt förhållningssätt i personalgruppen, och att det bidragit till en bredare förståelse hos personalgruppen.

Även i barngruppen har arbetet bidragit till ökad medvetenhet och förståelse för hållbarhetsfrågor. De tar exempelvis själva initiativ till skrapplockning på förskolans utflykter, eller på väg till och från förskolan tillsammans med sina föräldrar.

”Vi får höra att de uppfostrar föräldrarna i hållbarhetsfrågor – till exempel när det gäller att sortera sopor. Man får inte slänga kartongen hur som helst...”

Personalen kan se ett ökat intresse kring återbruk och att skapa med återvunnet material.

”Barnens intresse har utvecklats från isolerade aktiviteter till ett helhetstänkande!”

Framgent planerar personalen att fortsätta arbetet med att implementera Grön Flagga som en stödjande struktur, och därigenom utveckla det gemensamma förhållningssättet och göra det till naturlig del av verksamheten. De vill också fortsätta sprida kunskaper och erfarenheter till andra förskolor.

GUNGHÄSTENS FÖRSKOLA

Antal avdelningar: 5

Antal barn vid intervju tillfället: 76

Gunghästens förskola ligger vid Tyresö centrum. Från enheten har två pedagoger ingått i processtödet och dessa intervjuas tillsammans med sin rektor.

Redan innan förskolan inledde arbetet i processtödet arbetade de med de ekologiska aspekterna av hållbarhet – men utan att benämna det som

ett systematiskt hållbarhetsarbete. När de genomförde en kartläggning med hjälp av OMEP-skalan kunde de identifiera att den sociala dimensionen av hållbarhet kunde utvecklas – särskilt relationen till och samverkan med det omgivande samhället.

Detta ledde till mycket arbete med denna dimension, bland annat genom fördjup-

ning i och användning av barnkonventionen. På förskolan interagerar de nu också mer än tidigare med det omgivande samhället, och besöker stadsparken, utställningar och det närliggande biblioteket. Ett tema som behandlats är ”skyltar”: På förskolan har de samtalat kring såväl fysiska som ”sociala skyltar” utifrån frågeställningar som: vilka signaler sänder vi till varandra? Hur gör vi det?

Förskolan har även arbetat med återbruk och gjort egna skulpturer av återbruksmaterial som de fått från föräldrar – något som skapade en gemenskap och delaktighet med dessa.

Även här har det upprättats en klädbytarhylla ”Tage”. Föräldrarna var inledningsvis försiktiga med att ta kläder därifrån, men har med tiden blivit mer engagerade i hållbarhetsarbetet.

De medverkande pedagogerna har tagit fram material med hjälp av ECE:s app som ett stöd till övrig personal. Där finns konkreta exempel och undervisningsupplägg som är lätt att använda.

Bland förskolans utmaningar finns utomhusundervisningen. Kulturen har behövt förändras och personalen planerar nu utomhusundervisningen mer systematiskt. Som andra utmaningar lyfts spridningen, dvs att engagera och inkludera de som inte medverkade i processtödets aktiviteter. Under hösten kommer förskolan även påbörja arbetet för att bli certifierade i grön flagg.⁸

Arbetsättet på förskolan har förändrats under processtödet gång: Det finns en märkbart högre medvetenhet såväl bland barn som i personalgruppen och undervisningen planeras nu med de olika dimensionerna av hållbarhet i åtanke. Hållbarhet har blivit något ständigt närvarande i verksamheten och pedagogerna har utvecklat ett gemensamt språk och benämner arbetet med relevanta begrepp.

”Man ändrar sig själv som individ också. Man gör medvetna val både på jobbet och hemma.”

FÖRSKOLAN KARDEMUMMAN

Antal avdelningar: 4

Antal barn vid intervju tillfället: 63

På förskolan Kardemumman, som ligger nära skog och natur en bit från Tyresö centrum, intervjuades en biträdande rektor och två pedagoger.

8 <https://hsr.se/gronflagg>

Hållbarhetsarbetet innan processtödet inleddes riktade sig främst mot ekologisk och social hållbarhet. En större osäkerhet fanns gällande den ekonomiska dimensionen.

Förskolepersonalen upplever att processtödet hjälpt dem att såväl sätta ord på, som att systematisera det arbete som de redan gjorde och att det skapats en gemensam grund, riktning och medvetenhet kring arbetet. Det har fått tyngd.

Förskolan har under processtödet gång arbetat med alla tre dimensionerna, med störst fokus på den sociala dimensionen, något som de ser som grunden för allt hållbarhetsarbete. Det arbetet har fokuserat på såväl relationer mellan kollegor som mellan barnen. Bland annat är personalrummet tapetsrat av bilder på personalgruppen där kollegorna fått skriva vad de uppskattar hos var och en i personalen.

”Relationen mellan kollegorna är lika viktiga som relationen till barnen om vi ska skapa en hållbar miljö”.

Med barnen har de arbetat genom aktiviteter inriktade på känslor och empati, bland annat genom boksamtal och samarbete med biblioteket. Barnen har också medverkat aktivt i förskolans processer.

När det gäller den ekonomiska dimensionen av hållbarhet har arbetet handlat mycket om återbruksmaterial, bland annat att måla på kakel som kunde återanvändas. Även här har en klädbytarhylla inrättats. Förskolan också koppla den ekonomiska dimensionen till arbetet med resursmedvetenhet genom till exempel egna planteringar för en ekologisk och ekonomisk hållbarhet.

Barnen har visat tydliga tecken på en ökad medvetenhet om hållbarhet – bland annat genom att spara på vatten, vara rädda om material och visa att de förstår odlingsprocessen. De medverkande pedagogerna betonar vikten av att stödet bidragit till att de nu ser ”det stora i det lilla” – att de kopplar de små och vardagliga aktiviteterna till det globala hållbarhetsarbetet.

Framöver hoppas förskolan kunna bilda nya nätverk med andra förskolor för att kunna dela erfarenheter och ge varandra nya kunskaper, något som funnits inbyggt i processtödet.

ETT VETENSKAPLIGT PERSPEKTIV – DESIGN FÖR LÄRANDE I HÅLLBARHET

I programmet Hållbar förskola i Tyresö, har handledningsseminarier genomförts med fokus på hur pedagoger undervisar om hållbarhet i förskolan. Pedagogers didaktiska design av undervisning blir särskilt viktigt för att skapa de bästa förutsättningarna för barnens lärande och möjlighet att delta i arbetet med hållbarhet i förskolan. Genom att utgå från varje barngrupps behov och intressen, arbetade alla deltagande pedagoger med att anpassa och utforma undervisning som på olika sätt berör lärande i hållbarhet.

Mot slutet av programtiden erbjöds samtliga deltagande pedagoger att vara med i fokusgrupper, och med syfte att fördjupa kunskapen om förskolans arbete med hållbarhet, undersöktes hur pedagoger förstår arbetet med hållbarhet i förskolan, hur deras didaktiska design ser ut, och vilka möjligheter och svårigheter som uppstått.

VAD SÄGER TIDIGARE FORSKNING OM HÅLLBARHETSARBETE I FÖRSKOLAN?

Forskning kring hållbarhet i utbildningssammanhang har ofta fokus på ekologisk hållbarhet, medan sociala aspekter blivit beforskade först på senare år, framför allt med fokus på barns delaktighet (Borg & Gericke, 2021). Samtidigt kan de ekologiska, sociala och ekonomiska aspekterna av hållbarhetsarbete ses som sammanlänkade (Ärlemalm-Hagsér, Engdahl & Samuelsson, 2023).

De ekologiska aspekterna av hållbarhet innefattar omsorg om växter och levande varelser, de naturliga cyklerna i naturen och avfallshantering etc. (jfr. Caiman et. al., 2023). Social hållbarhet inkluderar barnens möjligheter att använda sina modersmål

(Ohlsson, 2023) samt känslan av solidaritet för andra och social rättvisa (Årlemalm-Hagsér et al. 2023). Även om dessa egenskaper kan förstås som sammankopplade (Årlemalm-Hagsér et al., 2023), är den ekologiska aspekten oftast den som framhävs i studier som rör hållbarhet inom utbildning. Nyligen genomförda studier har emellertid illustrerat hur ekologisk och social hållbarhet kan kombineras, till exempel genom att utforska möjligheterna att inkludera inhemsk kunskap om växter för att öka barnens botaniska kompetens (Beasley, Lee-Hammond & Hesterman, 2021). Dessutom har ett holistiskt perspektiv på undervisning för hållbar utveckling lyfts fram av Ohlsson (2024), och visar hur förskollärare ofta använder en semi-formell undervisningsmetod, men att det endast fanns få skillnader mellan förskolor som var ekocertifierade och de som inte var det, när det gäller att ha en strukturerad planering avseende hållbarhet.

När man planerar undervisning relaterad till hållbarhet i allmänhet kan vissa dilemman uppstå, som Hedefalk et al. (2021) visar, där ett av dem är risken för en normativ hållning, vilket gör att barn lär sig det ”rätta sättet” att till exempel återvinna. En mer mångfacetterad syn, där barnens erfarenheter är en del av de planerade aktiviteterna, såväl som ett givet innehåll, efterlyses av Hedefalk et al. (2021). I det genomförda programmet som redogörs för i denna rapport, görs just detta, genom att pedagogers design av undervisning hela tiden utgår från barnens egna erfarenheter och anpassar efter respektive barngrupps behov och intressen.

DESIGN FÖR LÄRANDE

Handledningsarbetet såväl som analysen av de genomförda fokusgrupperna utgår från det teoretiska ramverket Design för Lärande (Selander & Kress, 2010). Utifrån detta perspektiv, ses barn som medskapare av kunskap, och det är viktigt att i förskolans undervisning öppna upp för barns många sätt att kommunicera, för att öka förutsättningarna för delaktighet och lärande. Med förståelsen att kommunikation kan ske i många olika former, eller modaliteter, vilka är kombinerade på olika sätt, ses kommunikation som multimodal (Selander & Kress, 2010). I formell utbildning ses dock ofta vissa kommunikationssätt som mer värdefulla än andra, i synnerhet talat och skrivet språk, men finns det ett behov av att synliggöra och värdesätta alla sätt att kommunicera lika mycket (Kress, 1997). När pedagoger medvetet använder de kommunikationsformer som de tror fungerar bäst för de barn som finns i barngruppen, ses det som en *didaktisk design* (Selander & Kress, 2010), och på så sätt iscensätts olika aktiviteter. Med didaktisk design menas alltså hur pedagoger planerar sin undervisning utifrån syfte, men också utifrån vad de tror att barnen kommer finna intressant och meningsfullt. Hur dessa aktiviteter är designade och vilka resurser som erbjuds ses som viktiga aspekter av vilka möjligheter som skapas för barns lärande (Selander & Kress, 2010). I detta program har

deltagande pedagoger skapat didaktiska designer, med fokus på hållbarhet och sedan iscensatt dessa.

I Design för Lärande (Selander & Kress, 2010) belyses betydelsen av pedagogens *iscensättning*, men också vad barnen sedan tar fasta på och gör till sin egen kunskap, vilket synliggörs genom nya representationer av kunskap. Detta kan visa sig när ett barn använder ett nytt material för att visa något, till exempel när ett barn går från att lyssna, se eller känna på något, till att skapa en egen teckning med innehåll från aktiviteten. När detta sker, kan det förstås som ett *tecken på lärande* (Selander & Kress, 2010), och i detta sammanhang, ett *tecken på lärande i hållbarhet* (Petersen, kommande). I den didaktiska designen, blir de erbjudna resurserna viktiga för vilka möjligheter för lärande som skapas. I mötet mellan material och användare skapas ett slags meningserbjudanden (Selander & Kress, 2010). Med hjälp av olika *prompts* (Kress, 1997), vilket betyder igångsättare, kan processer sättas igång. Dessa prompts kan vara exempelvis ett material eller en fråga och är något som kan användas medvetet i pedagogens didaktiska design för att starta igång ett händelseförlopp.

När de deltagande pedagogerna genomfört och dokumenterat sina designer för hållbarhet tillsammans med barnen, har de under handledningstillfällena fått reflektera kring hur det gick, vilka kommunikationsformer barnen använt, vilka tecken på lärande i hållbarhet de sett samt vad hållbarhet blev för barnen i aktiviteten. De har också haft möjlighet att skapa en *re-design* (Selander & Kress, 2010), det vill säga planera hur efterföljande aktiviteter skulle kunna se ut, hela tiden baserat på vad barnen visat i sin (multimodala) kommunikation.

ARBETE UNDER HANDELDNINGSTILLFÄLLEN

Under varje handledningstillfälle har det funnits ett specifikt tema som berör hållbarhetsarbete på olika sätt, och deltagande pedagoger har fått såväl idéer och ingångar som möjlighet att designa och re-designa för lärande i hållbarhet, tillsammans med andra. Exempel på ingångar har varit:

- ★ Ekologisk hållbarhet
- ★ Ekonomisk hållbarhet
- ★ Social hållbarhet
- ★ Att få syn på barnens tecken lärande i hållbarhet
- ★ Att designa för barns ökade delaktighet i hållbarhetsarbetet
- ★ Vad hållbarhet kan bli för barnen
- ★ Att nå ut med hållbarhetsarbetet lokalt och i större sammanhang
- ★ Hållbarhetsarbete med en helhetssyn och hållbart arbete för pedagoger.

FOKUSGRUPPER OM DIDAKTISK DESIGN FÖR LÄRANDE I HÅLLBARHET

Med syfte att fördjupa kunskapen om förskolans arbete med hållbarhet har fokusgrupper genomförts med de deltagande pedagogerna i slutet av handledningsperioden. Pedagoger som varit med under handledningstiden har på frivillig basis fått delta även i fokusgrupperna, och sammanlagt har 19 pedagoger valt att delta. Under dessa fokusgrupper undersöktes förskolepedagogernas erfarenheter av att designa undervisning för att arbeta med hållbarhet i förskolan. Särskilt fokus ligger på den didaktiska designen och konkreta arbetssätt som pedagogerna delar med sig av. Fokusgrupperna har genomförts under tre tillfällen, vilka observerats och nedtecknats med hjälp av skriftliga anteckningar, och där deltagarnas aktivitetsplaneringar också använts som igångsättare för diskussioner kring undervisningen. Etiska riktlinjer har följts noggrant, och i linje med Vetenskapsrådets riktlinjer för god forsknings- sed (2024) har alla deltagande pedagoger informerats om att deltagandet är helt frivilligt och att det när som helst går att avbryta medverkan utan att förklara varför, att det insamlade materialet förvaras säkert och utan att obehörig kan ta del av det, att all data anonymiseras. Under fokusgrupperna har inga personuppgifter (EU:s allmänna dataskyddsförordning 2016/679, GDPR) inhämtats. Vidare togs särskild hänsyn till att informera om att medverkan i fokusgrupperna inte på något sätt påverkar möjligheterna att delta i processtödet, och parallella alternativa uppgifter fanns att arbeta med under intervjuerna.

Resultaten från fokusgruppen publiceras i en vetenskaplig artikel (Petersen, kommande), med följande preliminära frågeställningar:

- ★ Hur förstår pedagoger arbetet med hållbarhet i förskolan?
- ★ Hur ser pedagogers didaktiska design ut, när de planerar och genomför undervisning om hållbarhet?
- ★ Vilka möjligheter och svårigheter erfar pedagogerna, i relation till arbetet med hållbarhet i förskolan?

HUR KAN UNDERVISNING DESIGNAS DÄR HÅLLBARHET ÄR ETT GENOMGÅENDE TEMA?

I detta avsnitt beskrivs de preliminära resultaten av de genomförda fokusgrupperna⁹ och exempel på undervisning för hållbarhet ges. Vidare diskuteras vilka möjligheter och

9 För fortsatt läsning, se Petersens kommande vetenskapliga artikel.

svårigheter de deltagande pedagogerna ser, i relation till hållbarhetsarbetet i förskolan. I fokusgrupperna framkom hur undervisning kan utformas på en mängd olika sätt, hela tiden anpassad till respektive barngrupp och andra pågående processer. Både arbetssätt och förhållningsätt lyftes fram som viktiga, men också att det funnits vissa utmaningar. I följande avsnitt beskrivs fem teman som blev betydelsefulla i fokusgrupperna.

EKOLOGISK, EKONOMISK OCH SOCIAL HÅLLBARHET PÅ RIKTIGT

Att arbetet med hållbarhet behöver leda till en verklig förändring, var något som var ett genomgående tema i fokusgrupperna. Det är viktigt att barnen inte bara lär sig *om* hållbarhet, utan att förskolan *gör* hållbarhet. Det finns många exempel på hur de deltagande pedagogerna har skapat undervisning där barnen får erfa och vara med att göra saker på ett ekologiskt och ekonomiskt hållbart sätt och bidra till minskat svinn, odling, återbruk, att ta hand om och underlätta för pollinerande insekter såväl som arbete med social hållbarhet genom att inkludera barngruppens modersmål och att arbeta med konflikthantering. När hållbarhetsarbetet i förskolan inlemmas i det dagliga arbetet och som en naturlig del av det förskoledidaktiska upplägget, skapas också

Illustration 1: Exempel på hållbarhetsarbete på riktigt: Fröbyte mellan förskolorna, i samband med fokusgrupp.

möjligheter för barn att uppleva hållbara sammanhang. Ett konkret exempel som togs upp av flera deltagande pedagoger, är hur arbetet med att skapa goda förutsättningar för pollinerande insekter, något som också kräver ett bakomliggande arbete kring odling, fröer, hur pollinering fungerar och betydelsen av pollinerare i det ekologiska kretsloppet. Genom att skapa fröbanker i förskolans miljö, såväl som att arbeta med barnen att göra ”fröbomber” innehållande pollinerarvänliga fröer med genomförande plantering, kunde reell positiv påverkan i den lokala ekologiska omgivningen beröras. Under en av fokusgrupperna genomfördes ett fröbyte, på deltagande pedagogers initiativ, där fröer som kan användas för fröbomber såväl som för odling inom- och utomhus byttes sinsemellan;

Att *göra* hållbarhet kan också förstås som ett sätt att designa hållbarhetsundervisning i förskolan för att öppna upp för alla barns aktiva medverkan och delaktighet aktiviteter där olika aspekter av hållbarhet berörs, oavsett exempelvis ålder eller i vilken utsträckning barnen börjat kommunicera med talat språk. Genom att använda kroppsliga, bildliga och andra kommunikationsformer, och att barnen får vara med att just göra, kan det tolkas som att designen öppnar upp för nya sätt för barn att delta aktivt i hållbarhetsarbetet.

Flera av de deltagande pedagogerna lyfte vikten av att minska svinn och inköp. Detta kan relateras till ekologisk hållbarhet och i ett exempel har äpplen plockade i närmiljön använts i olika sammanhang, både för att äta och för att arbeta med hållbarhetsfrågor relaterade till odling och kretslopp, såväl som i skapande verksamhet. På detta sätt kunde också inköp av frukt till förskolan minska:

”Vi behöver inte handla något som fraktats över hela världen”

Genom att arbetet med ekologisk och ekonomisk hållbarhet också påverkar det faktiska ekologiska fotavtrycket, det vill säga den effekt som handlingarna har på det ekologiska kretsloppet i stort, kan denna didaktiska design förstås som att barnen erbjuds att delta i hållbara förskolepraktiker.

ATT VARA RÄDDA OM MATERIALET PÅ FÖRSKOLAN OCH VÄLJA HÅLLBARA MATERIAL

I fokusgrupperna lyfte många pedagoger arbete med återbruk och att vara rädda om materialet på förskolan som betydelsefulla aspekter på hållbarhet. Att göra medvetna val av material och välja hållbara material var något som togs upp som viktigt, och som ett konkret sätt att arbeta med både ekologisk och ekonomisk hållbarhet. På flera av de deltagande förskolorna berättar pedagogerna att de skapat återbruksmiljöer för flera

olika material, till exempel textilier, natur- och skapandematerial. Flera pedagoger påpekar också att barnen själva påminner om hur till exempel material ska sorteras, även gentemot föräldrar. När barnen på detta sätt går från att vara med i hållbarhetsaktiviteter, till att själva göra nya uttryck för vad som är hållbart kan detta förstås som att barnen skapar förändrade representationer av kunskap (Selander & Kress, 2010). Detta kan i sin tur kan tolkas som tecken på lärande i hållbarhet (jmf. Selander & Kress, 2010).

KONKRETA FIGURER OCH RESURSER SOM IGÅNGSÄTTARE FÖR HÅLLBARHETSARBETET

De deltagande pedagogerna lyfte att konkreta figurer var till hjälp i hållbarhetsarbetet på förskolorna, och exempelvis iscensattes ”Materialhjältarna” och ”Skräplisa”, som kunde fungera som en handfast representation eller symbol för barnen. Utifrån ramverket Design för lärande (Selander & Kress, 2010), kan saker, aktiviteter och material fungera som igångsättare, så kallade prompts. Dessa kan användas medvetet för att skapa nya förutsättningar i undervisningen, och användningen av de konkreta figurerna kan förstås som just prompts för hållbarhetsarbetet i förskolan. Andra resurser som blev betydelsefulla för hållbarhetsarbetet, var mikroskopäg¹⁰ som kunde användas av barnen för att undersöka olika naturföremål närmare. Flera deltagande pedagoger berättar om att de kopplas till hållbarhetsarbetet i ekologisk hållbarhet, genom barnen kan använda mikroskopäggen, för att undersöka naturmaterial:

”Vad mycket man får syn på!” ”Fascinerande!” ”Det rör på sig!”

Vidare blev dokumentationsverktyg en möjlighet för att dokumentera barnens hållbarhetsaktiviteter:

”Vi fotograferar, med avdelningens telefon eller med Ipad”

Ytterligare dokumentationsverktyg som lyftes var den använda digitala lärplattformen V-Klass, där planeringar, dokumentation och reflektion kan läggas in, och flera pedagoger lyfte att det var positivt att frågor om hållbarhet blev inlagda i samband med programmets genomförande:

10 Som kopplas till en digital enhet, såsom en Ipad, så att bilden kan ses i förstoring.

”Dokumentation i V-Klass är bra, smidig och enkel med läroplansmål som finns i”

Dock påpekas några förbättringsmöjligheter som pedagogerna ser:

”Det är synd att man inte kan lägga in (längre) filmer”

”Synd att föräldrarna inte får någon notifikation” ”Men de får ju det!” ”Bara om vi skriver det som ”nyhet”

Vidare efterfrågar flera av de deltagande pedagogerna i fokusgrupperna mer respons från föräldrarna:

”Synd att inte fler föräldrar skriver svar”

”Man får ju inte så mycket kommentarer från föräldrarna”

Vidare lyftes också exempelvis UR som resurs för att ta reda på mer om naturfenomen som del av pågående projektarbete, i ett projekt där barnen fick fördjupa sin kunskap om fåglar. I samma projekt användes också Widgit, vilket är en plattform för att skapa och skriva ut symbolmaterial för kommunikation- språk- och bildstöd. Genom att skapa bildstöd med namn och text för namnen på fåglarna, blev detta en resurs i hållbarhetsarbetet. När de olika resurserna som används upplevs som användbara av pedagoger, kan det också förstås i relation till betydelsen att de blir meningsfulla och användbara för barnen. I fokusgruppen berättar pedagogerna att användningen av olika konkreta resurser blir särskilt hjälpsamma i designen av hållbarhetsaktiviteter, och det kan tolkas som att det handlar om, för barnen, tydliga visuella representationer (jmf. Selander & Kress, 2010) för det hållbarhetsarbete som pågår.

SOCIAL HÅLLBARHET MED KOPPLING TILL SPRÅK OCH FLERSPRÅKIGHET, SAMT KONFLIKTHANTERING

I fokusgrupperna lyfte de deltagande pedagogerna att de arbetade med social hållbarhet på ett integrerat sätt i verksamheten och att de sociala aspekterna av hållbarhet berörde hur man kan arbeta för att hantera konflikter som uppstår i barngruppen, hur undervisning kan designas för att arbeta med empati, hur barnens modersmål kan inkluderas i verksamheten och hur undervisning kan designas för att skapa en förståelse för varandra lokalt och globalt. När de sociala aspekterna av hållbarhet tas upp är de dock vid flera tillfällen knutna till ekologiska och ekonomiska aspekter, som till

exempel när några deltagande pedagoger designar aktiviteter där nyckelord i samband med ekologisk hållbarhet översätts till barnens modersmål, bland annat med hjälp av föräldrar, och inkluderas i arbetet. Andra pedagoger berättar hur de designar aktiviteter för arbetet med social hållbarhet i relation till konflikter, genom att koppla till sagor och dramatisera boken "Alla får åka med" av Anna Clara Tidholm på ett annorlunda sätt: genom att vända på berättelsen, där alla från början får åka med, har de re-designat (Selander & Kress, 2010) berättelsen på ett sätt som kan tolkas pocka på barnens empatiska förmågor och bjuda in dem till engagemang och medkänsla:

"Vi har dramatiserat "Tomten får inte åka med idag".¹¹ Då blir barnen upprörda. Vi vuxna spelade upp teater för barnen. Sen vill barnen själva spela upp. Man hör hur de pratar om det hela dagarna..."

Att använda dramatisering i den didaktiska designen kan ses som ett sätt att öppna upp för barns möjlighet att delta på ett multimodalt (Selander & Kress, 2010) sätt, eftersom kommunikationen bygger på flera sätt att kommunicera: kroppsligt, bildligt och språkligt. Därigenom erbjuds barnen möjlighet att själva skapa mening och delta aktivt i sammanhang där social hållbarhet berörs. De preliminära resultaten visar dock att arbetet med social hållbarhet också kan vara en utmaning:

"Social hållbarhet är svårare. Det är mycket hela tiden..."

"Som pedagog möter vi hela tiden svårigheterna"

Det uppfattas också som mer tidskrävande att arbeta med sociala aspekter av hållbarhet:

"Det tar mycket mer tid med det sociala"

"Det är en balans"

Samtidigt finns en syn på det sociala hållbarhetsarbetet som betydelsefullt för arbetet i förskolan:

"Vi behöver arbeta med empati"

"Ta hand om sin kompis"

"Packa sin osynliga ryggsäck"

11 (I Anna Clara Tidholms bok "Alla får åka med" får alla, till exempel tomten, åka med på ett lastbilsflak.)

Vidare lyfter flera medverkande att pedagogerna spelar en avgörande roll för den sociala hållbarheten:

”Det är vi som lägger grunden för det här: det behöver vara hållbart”

Att pedagoger spelar en stor roll i att såväl utforma undervisning i hållbarhet som arrangera miljöer och organisera för ett hållbart arbete i förskolan, är något som också lyfts som betydelsefullt.

PEDAGOGISK HÅLLBARHET FÖR FÖRSKOLEPEDAGOGER – ETT DILEMMA?

Medan ett stort arbete genomförs kring hållbarhet i förskolan, och förskolan i mångt och mycket är en hållbar verksamhet både när det gäller social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet, så lyfter flera av deltagarna i fokusgruppen att arbetsförhållandena för pedagoger som arbetar i förskolan är mer och mer utmanande. Detta kan tolkas som en ny aspekt av hållbarhetsarbete i förskolan som innefattar den pedagogiska hållbarheten. Några av pedagogerna lyfte att det finns en del ökade krav, bland annat från föräldrar och att det är många ansvarsområden:

”Så många uppdrag”

En del pedagoger lyfte också en svårighet när det gäller förståelsen för hållbarhetsarbetet som genomförs i förskolorna. I vissa fall fanns erfarenheter av att bli hindrade från andra håll i samhället, till exempel i samband med arbetet med platser för pollinering. När pedagoger och barn tillsammans hade skapat olika platser utomhus för att odla och plantera växter som är bra för pollinerande insekter, blev detta hållbarhetsarbete ibland hindrat och de fick anpassa platsen för pollinerarplanteringen;

”Vi flyttar blommorna till pollinerar-restaurangen, med vildblommor”

”Räddat från kommunens gräsklippare”

*”Det hände oss också, vi hade en naturruta...så (kom) någon med en gräsklippare...
Barnen blev ledsna, de hade lagt fröbomber.”*

Hållbarhetsarbetet i förskolan kan ses som paradoxalt, genom att det å ena sidan sker ett omfattande hållbarhetsarbete inom förskolans ram men å andra sidan finns en hel del utmanande förutsättningar och i vissa fall motarbetande från andra instanser. Detta är

en svårighet som deltagarna ändå överkommit, men det behöver förstås som avgörande att förskolan som institution inte står ensam i arbetet med hållbarhetsarbetet i relation till barnen. I en vidare synvinkel kan diskuteras att samhället i stället behöver stötta det avgörande arbete som sker i förskolan när det gäller både att göra hållbarhet och att skapa förutsättningar för barn att lära sig om hållbarhet, i ett längre perspektiv. Dock lyfter flera av pedagogerna strategier för hur hållbarhetsarbetet med barnen i förskolan också kan bli pedagogisk hållbarhet, och att det finns sätt att fortsätta framåt:

”Vi planterade i pallkragar i stället...”

”Vi tog först med föräldrar, de fick hjälpa till att sätta ihop pallkragar...”

”Barnen fick plantor (...) Kommunen lyssnade inte (...) Vi bad rektorn att sätta ner stolpar med tång runt om, och skyltar på, och nu har det fått stå kvar!”

SAMMANFATTANDE RESULTAT

Sammanfattningsvis visar de preliminära resultaten att pedagoger förstår arbetet med hållbarhet i förskolan på ett holistiskt sätt, där ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet ses som sammanlänkade med varandra, vilket ligger i linje med Ärlemalm-Hagsér, Engdahl & Samuelssons (2023) tidigare resultat kring pedagogers erfarenheter av hållbarhetsarbete. Dock lyfts en ny aspekt av hållbarhetsarbetet i förskolan, vilket berör den pedagogiska hållbarheten (Petersen, kommande). Denna aspekt kan upplevas som ett dilemma, eftersom samtidigt som förskolan genomför ett omsorgsfullt arbete med hållbarhet, så behöver arbetet för pedagogerna också vara hållbart. Samtidigt lyfts ett handlingsutrymme att kunna påverka och att nå ut till övriga samhället i relation till hållbarhetsarbetet.

Pedagogernas design för hållbarhetsarbete är anpassat efter respektive barngrupp och deltagarna i fokusgruppen lyfte att hållbarhetsarbetet genomsyrar hela verksamheten, och odling, återbruk, att ta hand om och underlätta för pollinerande insekter, inkludering av barnens modersmål, arbete med konflikthantering och att ta hand om varandra var några av de arbetssätt som använts.

Resurser såsom konkreta figurer, var något som många pedagoger såg som möjligheter i relation till arbetet med hållbarhet i förskolan, medan svårigheter inkluderade ökade krav från omgivningen och att det i vissa fall finns brister i förståelse eller intresse för det hållbarhetsarbete som utförs i förskolan.

HÅLLBARHETSARBETE OCH DEMOKRATISKA PRINCIPER I FÖRSKOLAN OCH SAMHÄLLET – EN DISKUSSION

Det didaktiska arbetet med hållbarhet i förskolan är något som behöver kopplas till arbetet med demokratiska principer i förskolan och i de preliminära resultaten från de genomförda fokusgrupperna blir det tydligt att ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet hänger ihop. Att utgå från att den didaktiska designen av hållbarhetsaktiviteter

hela tiden bygger på att barns delaktighet kan ses som avgörande för om hållbarhetsarbetet blir långsiktigt och meningsfullt för barnen. Hållbarhetsarbete blir på så sätt grundläggande för arbetet med demokratiska principer i förskolan, och att på allvar se barns delaktighet som avgörande för ett hållbart samhälle får då didaktiska konsekvenser. Förskolan är en viktig arena för hela samhällets hållbarhetsarbete, och resultaten från de genomförda fokusgrupperna pekar på att det går att designa undervisning som blir hållbar i längden, både när det gäller den didaktiska designen för hållbarhetsarbete i förskolan och för pedagogisk hållbarhet. Dock behövs mer forskning kring hur hållbarhetsundervisning kan designas med barn som utgångspunkt även i andra skolformer. Vilka kunskaper och erfarenheter som barn kan behöva i framtiden är svårt att sia om, men att få en känsla för delaktighet, både med varandra och med sin omvärld, kan vara en betydelsefull förmåga för barn som växer upp i ett samhälle som riskerar att präglas av instabilitet och miljöfrågor:

We are no longer in a period of stability; stable systems are difficult to find. We are in an era of radical instability, so that new aims are essential: the fostering of a disposition in which I feel capable of shaping my designs, in environments which I understand, with resources whose potentials, limitations, and relations to my audience here, now, I fully understand. (Kress, 2012, s. 342–343)

Att utgå från barns förståelse av världen och att öppna upp för en syn på barn som skapare av ny kunskap, kan vara en utgångspunkt i fortsatt arbete med hållbarhetsfrågor i förskolan, men också springande punkt för det samhälleliga hållbarhetsperspektivet. För att kunna arbeta med hållbarhet behöver också omvärlden förstå barns kommunicerande och intressen; inte bara vad de är *intresserade av utan vad som ligger i deras intresse* (jfr. Petersen, 2020). Utifrån ett demokratiskt förhållningssätt behöver därför barns delaktighet ligga till grund för samhällets fortsatta arbete med hållbarhet.

IFOUS REFLEKTIONER

Tre års process sammanfattas på 50 sidor. Vad kan vi läsa ut av det skrivna? Vilka nya kunskaper har utvecklats, och vilka lärdomar kan vi dra?

Det här var första gången som Tyresös förskolor ingick i ett processtöd arrangerat av Ifous. I inledningen hade såväl rektorer som förskolepedagoger svårt att sätta fingret på vad det skulle innebära. De förväntade sig en ”utbildning” med tydliga strukturer och input – men fick i stället problematiserande frågor och förväntan på egna aktioner.

Även om förvaltningsledningen var trygga med att upplägget skulle ge resultat, skapade det en förvirring och i vissa fall frustration hos de övriga medarbetarna.

Hade detta kunnat förhindras? Möjligen genom att samla och diskutera med rektorerna före det första seminariet – men det är inte säkert att det gynnat processen. Kanske gynnade upplägget, som det såg ut, det egna ansvarstagandet ute på förskoleenheterna?

Något som var en uppskattad och lättförståelig struktur var att alla förskolorna under det första seminariet fick i uppdrag att genomföra en skattning av det egna arbetet med hjälp av OMEP-skalan¹² utifrån de tre dimensionerna av hållbarhet. Det gav en gemensam ingång och en vidgad syn på vad begreppet kan innebära – den ekologiska dimensionen i form av till exempel egna planteringar och kompostering fanns redan på plats, men har förfinats och utvecklats under processtödet gång. Den sociala och ekonomiska dimensionen fördes in i högre grad än tidigare.

Vid de inledande handledningstillfällena fick pedagogerna i uppdrag att reflektera över och dokumentera sitt hållbarhetsarbete. Detta uppfattades som en kollision med kommunens befintliga reflektionsdokument. Utifrån processtödet reflektionsfrågor uppdaterades därför det kommungemensamma dokumentet med ett hållbarhetstillägg, vilket gjorde att hållbarhet blev en angelägenhet för alla kommunens förskolor och att arbetet blev väl dokumenterat i kommunens interna system.

Handledningstillfällena har varit en viktig del för kunskapsbyggandet. Sjukdom och personalbrist har ofta hindrat medverkande från att delta, vilket gjort att frånvaron varit hög vid många av träffarna. Ett bidrag till den vetenskapliga grunden inom området.

Trots det vittnar de medverkande om en påtaglig utveckling på förskolorna. Det tyder på att de som deltagit har kunnat dela sina tankar och reflektioner med sina kollegor som inte kunde närvara.

Redan innan processtödet startade fanns ett hållbarhetsarbete hos kommunens förskolor–

12 Se bilaga 2.

främst genom återvinning, kompostering och plantering. Processtödet har satt hållbarhetsfrågorna högt upp på agendan, gett ny och värdefull kunskap och utvecklat ett gemensamt språk tillsammans med strukturer och ramar för arbetet. Liksom i Ifous FoU-program Hållbar förskola¹³ så kan vi se att förskolepersonalens hållbarhetsundervisning fått fäste hos barnen och bidragit till att även de blivit aktörer för en mer hållbar värld och blivit värdefulla röster. Något som förhoppningsvis kan inspirera och motivera andra förskolor att systematiskt arbeta med hållbarhet. I en kommande artikel lanserar Petra Petersen en ny aspekt av hållbarhet: *Pedagogisk hållbarhet*.

Tyresö kommun har byggt en bra grund att stå på. Nu handlar det om att ta arbetet vidare och fördjupa det. Här spelar förvaltningsledningen en viktig roll i att planera, formalisera och strukturera det fortsatta arbetet genom pedagogisk hållbarhet, ett utökat nätverkande mellan kommunens förskolor, samarbete med grundskolan och övriga samhällsaktörer.

Det finns det goda förutsättningar för.

13 <https://ifous.se/hallbar-forskola/>

REFERENSER

- Beasley, K., Lee-Hammond, L. & Hesterman, S. (2021). A Framework for Supporting the Development of Botanical Literacies in Early Childhood Education. *IJEC* 53, 119–137. <https://doi.org/10.1007/s13158-021-00291-x>
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (Tredje upplagan). Stockholm: Liber.
- Caiman, C., Kjällander, S., Norén, E., & Moinian, F. (2023). Barns hållbarhetsfrågor i digitala och fysiska gränssnitt – transduktionskedja som ett didaktiskt verktyg. *Utbildning & Lärande*, 17(4). <https://doi.org/10.58714/ul.v17i4.18256>
- Hedefalk, M., Caiman, C., Ottander, C., & Almqvist, J. (2020). *Didactical dilemmas when planning teaching for sustainable development in preschool*. *Environmental Education Research*, 1–13. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1469920/FULLTEXT02.pdf>
- Jewitt, C., Bezemer, J.J. & O'Halloran, K.L. (2016). *Introducing multimodality*. Routledge.
- Kress, G. (1997). *Before Writing Rethinking the paths to literacy*. London: Routledge.
- Kress, G. (2012). Perspectives on Making Meaning: The Differential Principles and Means of Adult and Children. I N. Hall, J. Larson & J. Marsh (Red.), *Handbook of early childhood literacy*. (2 uppl.). SAGE.
- Olsson, Å. (2023). Social Sustainability in Swedish Multicultural Preschools. *Nordisk barnehageforskning* 20(3), 185–202. <https://doi.org/10.23865/nbf.v19.341>
- Petersen, P. (kommande). *Design for learning in sustainability in preschool*. (arbetstitel)
- Petersen, P. (2020). *Delaktighet och digitala resurser: barns multimodala uttryck för delaktighet i förskolan i flerspråkiga områden*. (Doktorsavhandling). Stockholm. <https://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1391351/FULLTEXT01.pdf>
- Selander, S., & Kress, G. (2010). *Design för lärande – ett multimodalt perspektiv*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Vetenskapsrådet (2024). *God forskningssed*, <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2024-10-02-god-forskningssed-2024.html>

Ärlemalm-Hagsér, E., Engdahl I., & Pramling Samuelsson, I (2023). Förskollärares mångfasetterade motiv för undervisning om hållbarhet. *Nordisk barnehageforskning* 19(3), 104–124. <https://nordiskbarnehageforskning.no/index.php/nbf/article/view/345/569>

BILAGA 1

OMEP:s skala för hållbarhet i förskolan

Hållbar utveckling – förskolans läroplan

Utbildningen ska genomföras i demokratiska former och lägga grunden till ett växande intresse och ansvar hos barnen för att aktivt delta i samhället och för en hållbar utveckling – såväl ekonomisk och social som miljömässig. Både ett långsiktigt och globalt framtidsperspektiv ska synliggöras i utbildningen.

Var och en som verkar i förskolan ska främja aktning för varje människas egenvärde och verka för en hållbar utveckling. (Skolverket, 2018, s. 5)

Social och kulturell dimension av hållbarhet:

Att sträva mot en förskolekultur för hållbarhet: Förskolan initierar och deltar förtjäpande i projekt och gruppaktiviteter där man utforskar och utmanar sociala och kulturella traditioner och fördomar i syfte att bygga kulturer av hållbarhet i vardagen för barn och vuxna.

Ekologisk/miljömässig dimension av hållbarhet:

Strävmål mot en förskolekultur för hållbarhet: Förskolan initierar och deltar i projekt och gruppaktiviteter där man utforskar och problematiserar grundläggande rättigheter i relation till mänskligens överlevnad, människans beroende av naturen, av allt levande och av den icke-mänskliga världen i syfte att utveckla ett ekologiskt hållbart förhållningsätt i vardagen, för barn och vuxna.

Hållbarhet

Ekonomisk dimension av hållbarhet:

Att sträva mot en förskolekultur för hållbarhet: Förskolan initierar och deltar förtjäpande i projekt och gruppaktiviteter där man utforskar och problematiserar människans resursanvändning och konsumtionsmönster i syfte att närma sig ett ekonomiskt hållbart förhållningsätt i vardagen.

Social och kulturell dimension av hållbarhet							
1	Otillräcklig	2	3 Minimum	4	5 God	6	7 Utmärkt
1. Representationer i böcker, bilder, leksaker m.m.							
1.1	Barn erbjuds ett begränsat utbud av böcker, bilder, dockor, pussel, rollek och material i lekmiljöerna som utmanar stereotyper eller beskriver kulturell mångfald.	3.1	Barn erbjuds några böcker, bilder och material uppvisar återgivning som kan tolkas utifrån kulturella/sociala stereotyper.	5.1	Böcker, bilder och material används tillsammans med barnen för att uppmärksamma återgivning som kan tolkas utifrån kulturella/sociala stereotyper.	7.1	I förskolans utbildning och undervisning tillämpas ett kritiskt förhållningssätt för att motverka fördomar och diskriminerande maktsystem.
2. Social och kulturell mångfald							
1.2	Ingen koppling görs till värdet av social och kulturell mångfald i lokala dokument och planeringar. Flerspråkiga barn ges inte möjlighet att använda sitt modersmål i förskolan.	3.2	I lokala dokument och planeringar framträder värdet av att kulturell mångfald finns i förskolan. Flerspråkiga barn ges möjlighet använda sitt modersmål och har tillit till att deras modersmål har värde.	5.2	Lokala dokument visar en fördjupad medvetenhet om olika levnadsvillkor och traditioner som stärkt barn och vuxnas förmåga att förstå, känna empati och solidaritet med andra människors villkor och värden. Barn har rikliga tillfällen att ta upp egna idéer och erfarenheter av social och kulturell erfarenhet i lek, gruppaktiviteter och samtal.	7.2	Barn olika kulturella erfarenheter, kunskaper och idéer får komma till uttryck och bildar en utgångspunkt för förskolans utbildning. Förskolan är en social och kulturell mötesplats och samarbetar regelbundet med närsamhället för att förankra värdet av mångfald.
3. Jämställdhet och jämlikhet							
1.3	FN:s barnkonvention framträder inte i förskolan. Mänskliga rättigheter diskuteras inte i förskolan i förhållande till alla människors lika värde. Strävan mot diskriminering på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsvariation, sexuell läggning eller ålder är inte framträdande i förskolans utbildning.	3.3	Samtal om FN:s barnkonvention erbjuds barn i förskolan. Mänskliga rättigheter diskuteras öppet och regelbundet inom förskolan. Barn deltar i samtal om social och kulturell ojämnhet och ojämlikhet.	5.3	Barn i förskolan uppmuntras att utforska FN:s barnkonvention. Barn deltar regelbundet i aktiviteter och samtal om alla människors lika värde. Barn uppmuntras att utforska och samtala om social och kulturell ojämnhet och ojämlikhet samt etiska dilemman och livsfrågor. Barns egna idéer tas till vara och ges värde i arbetet för social och kulturell jämställdhet och jämlikhet.	7.3	Barn uppmuntras att aktivt använda FN:s barnkonvention i förskolan med syfte att stärka sina rättigheter. Barn och vuxna initierar och engagerar sig i aktiviteter och projekt om etik och livsfrågor som främjar social och kulturell rättvisa, jämställdhet och jämlikhet, för alla människor, lokalt och globalt, och stärker därmed barns handlingskompetens.
4. Samverkan med det omgivande samhället							
1.4	Det finns inga kopplingar för barn i förskoleverksamheten till närmiljön, närsamhället och världen utanför förskolan.	3.4	I förskolans verksamhet erbjuds barn få kopplingar till närmiljön, närsamhället och världen utanför förskolan.	5.4	Barn ges regelbundet möjlighet att utforska närmiljön, besöka närsamhället och göra kopplingar till sociala och kulturella aktiviteter utanför förskolan (över generationsgränser och i framtidsperspektiv).	7.4	Förskolans barn och vuxna nyttjar möjligheten till att engagera sig i närmiljön och närsamhället liksom i mångfalden av sociala och kulturella sammanhang, lokalt och globalt.
5. Annat område							
1.5		3.5		5.5		7.5	

Ekonomisk dimension av hållbarhet							
1	Otillräcklig	2	3 Minimum	4	5 God	6	7 Utmärkt
1. Konsumtion							
1.1	Det är begränsad medvetenhet inom förskolan om ansvarsfull konsumtion av vatten, elektricitet och papper.	3.1	Barn erbjuds att föreslå sätt att i förskolan spara på material och resurser som vatten, elektricitet och papper.	5.1	Barn uppmuntras att delta i och ta ansvar för att material och resurser som vatten, elektricitet och papper används på ett mer hållbart sätt i förskolan.	7.1	Barn och vuxna i förskolan är aktiva i och deltar i projekt, lokalt och globalt, som syftar till mer hållbara konsumtionsmönster.
2. Budgetfrågor och pengar							
1.2	I förskolan ges barn ingen möjlighet att samtala om pengar, sparande eller behovet av ekonomisk hushållning.	3.2	Barn erbjuds att delta i samtal om inköp i förskolan. Material för lek med koppling till ekonomi erbjuds i förskolans utbildning. Barn erbjuds samtal om pengars värde och ekonomisk hushållning.	5.2	Barn uppmuntras att regelbundet delta i inköpsbeslut i förskolan. Val av lekmaterial, mat och media diskuteras med barnen. Barn deltar i samtal om att ekonomiska frågor kan relateras till hållbarhet.	7.2	Barn och vuxna i förskolan initierar och stöder olika innovativa projekt med fokus på ekonomisk hushållning, t.ex. återanvändning, andrahandsbutiker och kläd- och materialbyråtdagar i samverkan med föräldrar och närsamhälle.
3. Återanvändning och källsortering							
1.3	Det är ringa möjligheter för återanvändning eller källsortering i förskolan.	3.3	Barn erbjuds att delta i återanvändnings- och källsorteringsaktiviteter i förskolan.	5.3	Barn uppmuntras att regelbundet delta i olika återanvändnings- och källsorteringsaktiviteter i förskolan. Förskolan är öppen för barns idéer i detta arbete.	7.3	Barn och vuxna i förskolan verkar för, och deltar i, projekt i närsamhället som syftar till hållbar användning av material och resurser. Vid inköp tas hänsyn till behov, möjlighet till återbruk, etisk produktion och konsumtion samt till miljöpåverkan.
4. Sambruk, dela och omfördela material och resurser							
1.4	Det finns inga möjligheter till sambruk eller att dela och omfördela material, resurser och kunande inom förskolan.	3.4	Barn erbjuds att delta i samtal för att uppmuntra sambruk och att dela och omfördela av material, resurser och kunande.	5.4	Barn uppmuntras och stöds i initiativ om sambruk och att dela material, resurser och kunande, exempelvis på bibliotek, lekplatser och parker.	7.4	Förskolans utbildning och policy bygger på en systematisk idé om ansvarig konsumtion och produktion samt på principen om sambruk. Barn och vuxna utforskar tillsammans nya sätt för sambruk och att dela och omfördela material och resurser.
5. Annat område							
1.5		3.5		5.5		7.5	

Ekologisk/miljömässig dimension av hållbarhet						
1	2	3	4	5	6	7
Otillräcklig		Minimum		God		Utmärkt
1. Om naturen						
1.1 Barn i förskolan har liten eller ingen tillgång till natur.	3.1 Barn erbjuds material och resurser med koppling till natur och miljö, samt utflykter i naturen.		5.1 Barn uppmanas att regelbundet delta i olika aktiviteter och använda material och resurser för att utforska natur och miljö, inklusive djur och växter.		7.1 Förskolan stödjer barn att utforska och utveckla fördjupad kunskap om naturen och biologisk mångfald, samt frågor kring väder och klimat. Barnen deltar regelbundet i utflykter i naturen under olika årstider samt i omsorg om natur, miljö, växter och djur.	
2. Att värna och vårda naturen						
1.2 Förskolan ger barn få möjligheter att värna om och vårda förskolegården och naturmiljöer och uppmanar inte till samtal och frågor om ekologisk hållbarhet.	3.2 Förskolan riktar barns uppmärksamhet mot att värna om och vårda förskolegården och naturmiljöer.		5.2 Barn uppmanas att identifiera miljörelaterade frågeställningar i natur och samhälle, samt att föreslå och agera för förändring i syfte att värna om och vårda naturmiljöer i närmiljön		7.2 Barn och vuxna planerar och deltar i projekt, lokala som globala, som utforskar och hanterar miljörelaterade frågor, liksom människans beroende av naturen, naturens kretslopp, samt hur människor, natur och samhälle påverkar varandra.	
3. Förskolan och naturen						
1.3 Barn ges inga möjligheter att vistas i och uppleva omgivande närmiljöer, naturområden och skogar.	3.3 Barn ges möjlighet att vistas i och uppleva omgivande närmiljöer, naturområden och skogar.		5.3 Barn utforskar regelbundet omgivande närmiljöer, naturområden och skogar under olika årstider samt samtal om förutsättningarna för biologisk mångfald.		7.3 Barn och vuxna i förskolan deltar i lokala och globala projekt för att utveckla kunskap och handlingskompetens för hållbar naturmiljö och biologisk mångfald och visar därmed förskolans betydelsefulla roll för ett hållbart samhälle.	
4. Hälsosam miljö						
1.4 Det är begränsad medvetenhet i förskolan för att skapa en hälsosam miljö t.ex. genom miljömärkta städmaterial, minskad användning av plast, samt om hur hygien, miljö och hälsa hänger ihop.	3.4 Förskolans barn och vuxna arbetar fören hälsosam miljö och uppmärksammar rätt till rent vatten, hälsosam mat, frisk luft och en giftfri miljö, liksom hygien (t.ex. handtvätt) och hälsa. Förskolan har inlett en sanering av gifter och kemikalier i leksaker, utrustning och i miljön.		5.4 Barn uppmanas att utforska frågor om en hälsosam miljö och om betydelsen av rent vatten, hälsosam mat, hygien och hälsa. Förskolan har sanerats på gifter och kemikalier i leksaker, utrustning och i miljön.		7.4 Förskolans barn och vuxna deltar i och utvecklar projekt och samarbetar med andra forskolor lokalt och globalt för en hälsosam miljö i en gemensam värld.	
5. Annat område						
1.5	3.5		5.5		7.5	

OMEP är en internationell, opolitisk organisation som grundades 1948 i syfte att arbeta för barn i åldrarna 0–8 år och med målsättningen att ge dem de bästa förutsättningar för en god uppväxt. OMEP är en frivilligorganisation, etablerad i mer än 70 länder, med rådgivande status till UNESCO, UNICEF och Europarådet. www.omep.org.se

OMEP:s skala för hållbarhet i förskolan

(version 2, 2020)

OMEP är en internationell, opolitisk organisation som grundades 1948 i syfte att arbeta för barn i åldrarna 0–8 år och med målsättningen att ge dem de bästa förutsättningar för en god uppväxt. OMEP är en frivilligorganisation, etablerad i mer än 70 länder, med rådgivande status till UNESCO, UNICEF och Europarådet. www.omep.org.se

Skattningsformulär för social och kulturell dimension av hållbarhet – SJÄLVVÄRDERING			
Indikatorområde	Exempel på bedömningsgrund (enskild)	1-7	Idéer för arbetet
1. Representationer i böcker, bilder, leksaker m.m.			
2. Social och kulturell mångfald			
3. Jämställdhet och jämlikhet			
4. Samverkan med det omgivande samhället			
5. Annat område			

Skattningsformulär för social och kulturell dimension av hållbarhet – ARBETSLAGETS BEDÖMNING			
Indikatorområde	Exempel på bedömningsgrund (arbetslaget)	1-7	Planering
1. Representationer i böcker, bilder, leksaker m.m.			
2. Social och kulturell mångfald			
3. Jämställdhet och jämlikhet			
4. Samverkan med det omgivande samhället			
5. Annat område			

Skattningsformulär för ekonomisk dimension av hållbarhet – SJÄLVVÄRDERING			
Indikatorområde	Exempel på bedömningsgrund (enskild)	1-7	Idéer för arbetet
1. Konsumtion			
2. Budgetfrågor och pengar			
3. Återanvändning och källsortering			
4. Sambruk, dela och omfördela material och resurser			
5. Annat område			

Skattningsformulär för ekonomisk dimension av hållbarhet – ARBETSLAGETS BEDÖMNING			
Indikatorområde	Exempel på bedömningsgrund (arbetslaget)	1-7	Planering
1. Konsumtion			
2. Budgetfrågor och pengar			
3. Återanvändning och källsortering			
4. Sambruk, dela och omfördela material och resurser			
5. Annat område			

Skattningsformulär för ekologisk/miljömässig dimension av hållbarhet – SJÄLVVÄRDERING			
Indikatorområde	Exempel på bedömningsgrund (enskild)	1-7	Idéer för arbetet
1. Om naturen			
2. Att värna och värda naturen			
3. Förskolan och naturen			
4. Hälsosam miljö			
5. Annat område			

Skattningsformulär för ekologisk/miljömässig dimension av hållbarhet – ARBETSLAGETS BEDÖMNING			
Indikatorområde	Exempel på bedömningsgrund (arbetslaget)	1-7	Planering
1. Om naturen			
2. Att värna och vårda naturen			
3. Förskolan och naturen			
4. Hälsosam miljö			
5. Annat område			

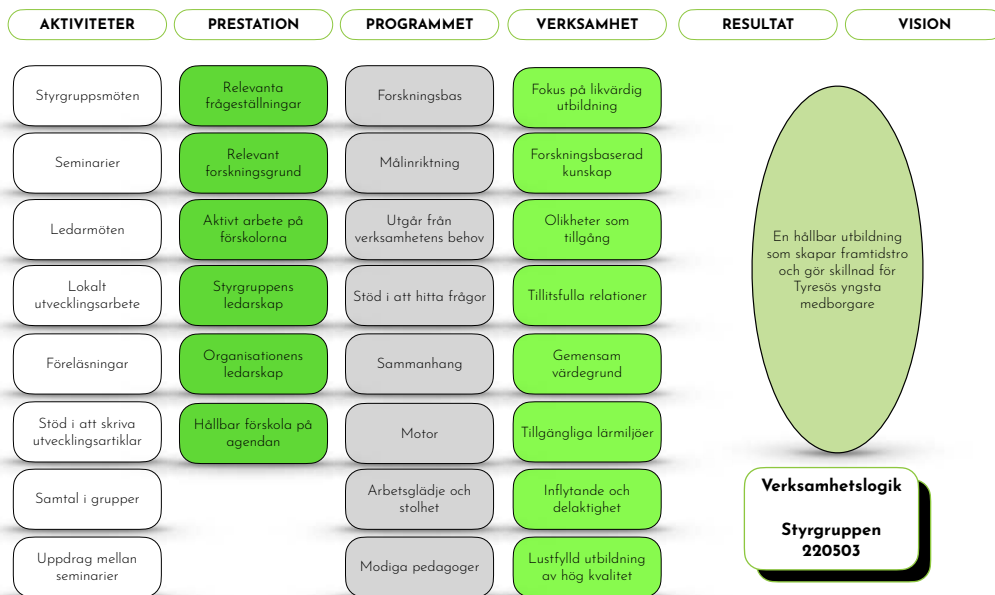
OMEP är en internationell, opolitisk organisation som grundades 1948 i syfte att arbeta för barn i åldrarna 0 - 8 år och med målsättningen att ge dem de bästa förutsättningar för en god uppväxt. OMEP är en frivilligorganisation, etablerad i mer än 70 länder, med rådgivande status till UNESCO, UNICEF och Europarådet. www.omep.org.se

BILAGA 2

ifous

tyresö kommun

Ifous – Innovation, forskning och utveckling i skola och förskola

– är ett fristående forskningsinstitut med uppdraget att stärka skolhuvudmännens förmåga att utveckla utbildning på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, för att ge barn och elever bästa möjliga framtidsutsikter. Ifous drivs som ideell förening, med Sveriges kommuner och regioner (SKR), Almega utbildning och Idéburna skolors riksförbund som grundande medlemmar, och är en nationell plattform för samverkan.

Ifous processtöd är en insats för forskningsbaserad skolutveckling hos en enstaka eller en mindre grupp skolhuvudmän. Det utgår från behov och förutsättningar som finns hos skolhuvudmannen och syftar till att utveckla verksamheten, stärka professionerna och bidra till att erfarenheter beprövas.

ifous